

Незважаючи на різні інтереси країн, всі вони зацікавлені в підтримці стабільності на ринках основних енергоресурсів і уникнення вагомих потрясінь, пов'язаних з порушенням поставок енергоносіїв і значними коливаннями цін на них. Ці питання набули своєї ваги в особливості через визначаючу роль та місце енергетичного сектору в житті суспільства та держави, провідні країни світу розробляють стратегії і програми діяльності в цій сфері з метою найбільш ефективного забезпечення енергетичного потенціалу і підтримки достатнього рівня енергетичної безпеки.

Література

1. Білорус О.Г. Глобальний конкурентний простір: монографія / О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007 – 680 с.
2. Ергин Деніел Добича // Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть / Ерги Дениел. – Альпина Паблишер, Москва, 2011.
3. Журнал Forbes / инструмент капиталиста, 2006. – №10. – С. 48
4. Гейер Г.В. Управление в условиях инновационной конкуренции: монография / Г.В. Гейер. – Донецк: Норд-Пресс, 2006. – 305 с.
5. Жизнин С. формированию системы энергетической безопасности АТЭС / С. Жизнин, Н. Миронов // Топливо-энергетический комплекс. – 1999. – №1.
6. Режим доступа: <http://www.rodon.org/polit-110315105623>
7. Режим доступа: <http://www.inventech.ru/lib/micro/micro-0077/>

368.212

Толстенко О.Ю., к.е.н.
Тернопільський комерційний інститут

ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ ЧЛЕНІВ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Кожний новий етап розвитку ринкової економіки в Україні супроводжується новими ініціативами щодо запровадження певних інститутів, механізмів і засобів регулювання. Учасники ринку самі ініціюють створення професійних об'єднань для відстоювання спільних інтересів, захисту ринку від недобросовісних виконавців робіт та розробки необхідних професійних правил і стандартів, які не визначені у законодавчих і нормативно-правових актах України. Тому сьогодні є вкрай актуальною проблема забезпечення гарантій відшкодування збитків, завданих членами саморегулювальних організацій під час здійснення ними своєї професійної діяльності.

В Україні мало проводилося спеціальних досліджень, які б розглядали проблеми учасників професійних об'єднань у зазначеному контексті. Окремі правові аспекти проблематики саморегулювальних організацій висвітлено в працях зарубіжних та вітчизняних вчених – В.Б.Авер'янова, А.І.Берлача, М.К.Колісника, С.В.Міщенко, І.Шатковської, О.М.Залєтова та інших.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності та визначення способів забезпечення майнової відповідальності, пов'язаної з професійною діяльністю членів саморегулювальних організацій (СРО).

Наша держава поступово стає на шлях побудови цивілізованого й демократичного суспільства. Але розвиток вітчизняного саморегулювання слід розглядати не тільки як процес оптимізації державного втручання в економіку, а й як інструмент забезпечення ефективної професійної діяльності учасників цих організацій. Саморегулювання в Україні досить нове явище, тому при створенні вітчизняних СРО часто використовують багатовіковий зарубіжний досвід.

Праобразом сучасних саморегулювальних організацій традиційно вважають римські колегії та середньовічні торгові та ремісничі гільдії. Кожна колегія надавала великого значення охороні честі і гідності та дисципліні. Всі її члени сплачували обов'язкові внески, які мали лише цільове призначення – в основному, на відшкодування збитків. Це було однією з перших форм організації страхового фонду [1; 37].

Середні віки відзначені виникненням перших гільдій і цехів в Англії у Х ст. (Лондонські гільдії при королі Екзетері, 925-940 рр.); у ХІ ст. в Кембріджі і в Екзестері; у Німеччині ХІ-ХІІ ст.; у Данії та Ісландії – в ХІІ ст. Створення гільдій та усвідомлення їх членами потреби в грошовій допомозі в різних життєвих ситуаціях, стало передумовою розвитку особового (в основному, від нещасних випадків) та майнового страхування.

В Російській імперії перший досвід саморегулювання відносять до періоду проведення правової реформи (1864р.), коли було запроваджено інститут адвокатури на принципах самоуправління. Деякі елементи саморегулювання існували і в СРСР: адвокатура, нотаріат.

У світовій практиці саморегулювальними організаціями визнають підприємницькі асоціації, добровільні об'єднання, які встановлюють для своїх членів формальні правила у веденні бізнесу [2; 3].

Предметом саморегулювання може бути господарська або професійна діяльність певного виду, яка здійснюється суб'єктами господарської та/або професійної діяльності, об'єднаними в саморегулювну організацію.

Нині тенденція з запровадження подібних інститутів охопила майже всі постсоціалістичні держави. Про це свідчить зокрема прийняття у 2007 році Модельного закону про саморегулювні організації в рамках СНД. Того ж року однойменний закон було прийнято в Російській Федерації. Не є виключенням з цього питання й Україна. Незважаючи на те, що єдиного уніфікованого нормативно-правового акту з питань організації та функціонування саморегулювних організацій в нашій державі ще не прийнято, такі організації вже тривалий час існують, а їх діяльність регулюється на рівні галузевих законодавчих актів, з помірж яких варто відзначити такі Закони України: «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність», «Про архітектурну діяльність» та деякі інші.

До функцій сучасних саморегулюючих організацій належать:

нормотворча - реалізується шляхом прийняття внутрішніх нормативних актів, які регулюють порядок здійснення професійної діяльності;

контрольна – в організації нагляду за дотриманням учасниками об'єднання вимог національного законодавства і саморегулюючих організацій;

примусова – передбачає розробку санкцій, заходів впливу та дисциплінарних заходів щодо членів саморегулюючих організацій;

арбітражна – реалізується через діяльність створених при саморегулювних організаціях третейських судів, експертних рад і захист професійних інтересів своїх членів у відносинах з органами державної влади та клієнтами;

інформаційна, яка здійснюється через аналіз інформації про діяльність своїх членів, самої СРО, її партнерів та ринку в цілому;

організаційна – організація ліцензування, професійного навчання, атестації та переатестації спеціалістів.

В залежності від покладених на саморегулювні організації функцій розрізняють три основні моделі саморегулювання.

Перша модель – делеговане саморегулювання, тобто, коли держава передає (делегує) певні функції з регулювання ринку (наприклад, ліцензування учасників ринку) організації саморегулювання, встановлює правила діяльності подібних організацій. Саме в цьому випадку виникають вимоги обов'язкового членства суб'єктів професійної діяльності в СРО, страхування відповідальності за шкоду, завдану третім особам під час здійснення професійної діяльності, створення компенсаційних фондів, посилюються вимоги до самих СРО. Ця модель застосовується при саморегулюванні окремих видів професійної діяльності адвокатів, лікарів, аудиторів, брокерів, тощо. Зазвичай делеговане саморегулювання займає домінуюче становище на ринку, будучи монополістом через іманентні властивості делегованих державою функцій.

Друга модель – добровільне саморегулювання, яке припускає встановлення та підтримку правил учасниками СРО без будь-якого схвалення або спеціального захисту з боку держави. Група учасників приймає на себе зобов'язання діяти згідно з правилами, встановленими ними колективно. Ці правила, зазвичай, вище вимог законодавства. Така модель саморегулювання, як правило, у тих областях торгівлі та промисловості, де членство в подібній організації приносить підприємствам конкурентні переваги у порівнянні з іншими компаніями та дозволяє демонструвати відповідність більш високим стандартам.

Третя модель – змішане саморегулювання, містить у собі елементи двох зазначених вище моделей. Вона характерна для тих країн, де держава чітко позначила в законодавчому порядку, що дотримання норм саморегулювання еквівалентне дотриманню закону. Ця модель не передбачає ні обов'язкового членства, ні обов'язкового дотримання норм, але можливе застосування санкцій стосовно організацій, які не дотримуються норм, встановлених державою та саморегулюючою організацією.

Саморегулювання є засобом, за допомогою якого члени професії або комерційної діяльності пов'язані взаємно узгодженим набором правил, що регулюють їх відносини з державою та іншими юридичними особами і громадянами, які є їх партнерами, клієнтами і замовниками.

За таких обставин, набуває особливого значення забезпечення майнової відповідальності у сфері саморегулювання, що базується на добровільних засадах, при цьому члени СРО мають право самостійно вибирати форми забезпечення відповідальності, пов'язані з реалізацією взятих на себе зобов'язань. Так в «Модельному законі про саморегулювні організації» визначений фінансовий інструментарій захисту майнових інтересів членів саморегулювних організацій, пов'язаних з відповідальністю за шкоду завдану третім особам, як способи забезпечення відповідальності членів СРО перед споживачами і іншими особами [3]. Перший спосіб – це особове або колективне страхування, мінімальний розмір страхового

покриття визначається згідно чинного національного законодавства. Другий спосіб – формування компенсаційного фонду в грошовій формі, за рахунок внесків членів СРО в розмірі, визначеному відповідними законодавчими актами.

Оскільки предметом саморегулювання є підприємницька або професійна діяльність об'єднаних суб'єктів, яка регулюється галузевим або фаховим законодавством, вимоги до наявності та способів забезпечення відповідальності визначаються спеціальними законодавчими актами. Наприклад, в Німеччині згідно «Закону про створення Палати інженерів та порядку про професію інженера-консультанта», їх відповідальність має бути застрахована. Правління палати встановлює розмір мінімального покриття шкоди, яке складає: за шкоду завдану особам – 500000 євро; за матеріальну та майнову шкоду 250000 євро.

Член такої Палати повинен щорічно надавати до Палати підтвердження про гарантійне страхування у встановленому розмірі [4].

Законом України «Про архітектурну діяльність» [5], внаслідок внесених в 2006 році змін до цього Закону, архітекторам було надане право страхувати свою професійну відповідальність, вимоги до страхового покриття або лімітів відповідальності не встановлювались. В 2011 році Закон було доповнено Статтею 16.1., згідно якої саморегулювним організаціям у сфері архітектурної діяльності надано право визначати правила і стандарти підприємницької та професійної діяльності, обов'язкові для виконання всіма членами таких організацій, а також передбачати механізм відшкодування збитків, завданих третім особам унаслідок надання членами саморегулювної (виконання робіт, надання послуг неналежної якості). Тобто визначення способів відшкодування збитків було покладено на саморегулювну організацію.

Таке право надане не тільки СРО, яка об'єднує архітекторів, а й іншим професійним об'єднанням, особливо тим, які здійснюють професійну атестацію спеціалістів.

Особи, які одержали відповідний кваліфікаційний сертифікат на виконання окремих видів робіт (послуг) несуть відповідальність за дотримання моральних, майнових, зобов'язальних та інших норм при виконанні своїх професійних обов'язків. При порушенні цих норм і нанесенні іншій особі збитків виникає відповідальність за допущене, скоєне чи невиконане, котре передбачає обов'язок відшкодувати нанесені збитки згідно передбачених цивільним законодавством зобов'язальних норм.

Розмір завданої шкоди може значно перевищувати матеріальні можливості винуватця та негативно вплинути на його репутацію. Отже, є підстави стверджувати, що в Статуті і відповідних положеннях саморегулювних організацій слід визначити умови та способи забезпечення майнової відповідальності їх членів за шкоду, завдану третім особам.

На нашу думку, дану проблему можна вирішити шляхом застосування певних фінансових інструментів описаних нижче.

Перший – створення системи індивідуального і (або) колективного страхування.

При впровадженні страхування відповідальності членів саморегулювної організації слід враховувати розмір можливих збитків, які є наслідком помилок, прорахунків, ненавмисного несумлінного виконання ними своїх професійних обов'язків і у відповідності з цим встановлювати вимоги до мінімального розміру страхової суми за договором страхування професійної відповідальності перед третіми особами. Страховими ризиками є: збитки завдані життю і здоров'ю третьої особи; майнові збитки завдані третій особі.

Предметом такого договору страхування є майновий інтерес страхувальника, що не суперечить законодавству України, пов'язаний з відшкодуванням Страхувальником заподіяної шкоди третім особам в процесі здійснення своєї професійної діяльності внаслідок ненавмисного неналежного виконання робіт (надання послуг), з явними або прихованими недоліками або котрі є наслідком помилкових дій або бездіяльності страхувальника.

Також, ми вважаємо, що слід передбачити можливість досудового врегулювання страхового випадку і право страхувальника на одержання страхового відшкодування, якщо він за погодженням із страховиком самостійно відшкодував в грошовій формі, завдані ним збитки.

Термін дії такого договору повинен бути не менше одного року, з умовою відшкодування збитку, завданого в період дії договору страхування протягом строку позовної давності, передбаченої законодавством України, а в деяких випадках, в залежності від специфіки професійної діяльності, треба обумовлювати необхідний ретроактивний період договору страхування.

Страхові суми (ліміти відповідальності) встановлюються за згодою сторін, як правило, окремо за основними і додатковими ризиками.

Страховий тариф по договору страхування професійної відповідальності визначається страховиком в залежності від професії, стажу, досвіду, кількості попередніх страхових випадків і інших чинників, які впливають на ступінь ризику, він може становити від 1 до 5 відсотків страхової суми. Договір набуває чинності з моменту сплати страхувальником страхового внеску. Страховим випадком є встановлений

факт заподіяння шкоди третій особі, при здійсненні членом саморегульованої організації професійної діяльності.

Контроль за здійсненням своїми членами страхування відповідальності проводиться саморегульованою організацією, яка має право встановлювати додаткові вимоги до договорів страхування відповідальності.

Другий - гарантія банку або іншої кредитної установи, видана у встановленому порядку.

Вимоги до мінімального розміру банківської гарантії мають становити суму, достатню для відшкодування можливих збитків.

Вартість такої послуги в банку становить від 3 до 8 відсотків гарантії. Крім, того в банківській установі, яка видала таку гарантію повинні бути розміщені кошти клієнта, що забезпечують можливість виконання таких зобов'язань.

Третій - формування компенсаційного фонду саморегульованої організації, для відшкодування збитків, завданих третім особам.

Компенсаційним фондом СРО є відокремлене майно, належне їй на правах приватної власності і сформоване в грошовій формі за рахунок обов'язкових внесків її членів.

Підставою для звернення про стягнення коштів з компенсаційного фонду може бути встановлений рішенням суду або визнаний страховиком факт настання страхового випадку по договору страхування професійної відповідальності, або в інших випадках, передбачених статутом СРО. Протягом визначеного періоду, особа, яка скористалася коштами цього фонду для задоволення пред'явлених до неї майнових претензій, повинна повернути кошти фонду. Використання коштів компенсаційного фонду не за цільовим призначенням необхідно заборонити.

Вимога про одержання компенсаційної виплати за рахунок компенсаційного фонду може бути пред'явлена до саморегульованої організації при наступних умовах:

якщо для відшкодування збитку, завданого членом СРО, недостатньо коштів передбачених договором страхування професійної відповідальності;

якщо для відшкодування збитку, завданого членом СРО недостатньо коштів передбачених банківською гарантією;

якщо член СРО відмовився задовольнити вимогу третьої особи, щодо відшкодування завданого ним, в процесі здійснення професійної відповідальності збитку.

Всі описані вище фінансові інструменти можуть застосовуватись окремо і в сукупності. Ми вважаємо, що доцільно обумовити черговість їх застосування. Наприклад, у разі недостатності коштів для повного відшкодування суми збитків за договором страхування відповідальності та договором про надання банківської гарантії, відшкодування частини збитків провадити з коштів компенсаційного фонду або коштів члена саморегульованої організації.

На нашу думку, найбільш дієвим і економічно вигідним інструментом захисту майнових інтересів членів саморегульованих організацій є страхування відповідальності. Оскільки, плата за нього ніколи не дорівнює вартості об'єкта страхування, вона становить незначну його частку, укладання договору страхування не потребує додаткових гарантій платоспроможності додаткового акумулювання фінансових ресурсів та забезпечення управління ними, страховик покриває витрати на встановлення причин і обставин події, що має ознаки страхової. Ефективність даного виду страхування полягає у захисті майнових інтересів обох сторін: потерпілої сторони, якій відшкодовуються збитки і винуватця оскільки, він звільняється від цього обов'язку. Обидва ці фактори надають страхуванню професійної відповідальності вагомого соціального значення.

Література

1. Історія страхування: [підручник] / С.К. Реверчук, Т.В. Сива, С.І. Кубів, О.Д. Вовчак. - К.: Знання, 2005. - 213 с.
2. Шатковська І. Аспекти питання законодавчого забезпечення діяльності саморегульованих організацій в Україні/ Електронний ресурс.-режим доступу:www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/3/p6_17.html.
3. Модельний закон о саморегулирующих организациях. Принят на 9-м пленарном заседании Ассамблеи государств-участников СНГ, Постановление №29-7 от 31.10.2007г. [Электронный ресурс].- режим доступа: www.sevrealty.com/ros/library/laws/self-regulation.
4. Закон «Про створення Палати інженерів та порядок про професію інженера-консультанта землі Гассен», від 30 вересня 1986р. Дійсний до 31.12.2014р.
5. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999р. №687-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/show/687-14/>.